

Landbrugsproblemer efter Krigen.

Af Fuldmægtig *Kjeld Bjerke*,
Det statistiske Departement.

Afsætningsmuligheder og Priser.

Spørgsmaalet om Landbrugets Efterkrigsproblemer er et prekært Emne, ikke mindst ud fra den ganske enkle Betragtning, at det paa nærværende Tidspunkt er overordentlig vanskeligt at sige noget om, hvorledes Fremtiden vil arte sig. Paa den anden Side er det af overordentlig stor Interesse at søge dette Spørgsmaal uddybet bedst muligt, idet det i den kommende Tid vil faa afgørende Betydning for det danske Samfund.

Et kan vi vist være enige om: at en Tilbagevenden til Førkrigstidens Forhold kan vi ikke vente, men man maa dog ikke lukke Øjnene for, at visse Tendenser, der før Krigen var til Stede, og som her under Krigen er blevet forstærket, kan faa afgørende Betydning for Efterkrigstiden.

Naar jeg saaledes til Indledning har fremholdt, at de Tendenser, der fandtes i Tiden før Krigen, muligvis kan være vejledende med Hensyn til Landbrugets Efterkrigsforhold, har jeg særlig haft Spørgsmaalet om Landbrugets Eksportmuligheder i Tankerne.

Ser man først paa de mere almindelige Tendenser med Hensyn til Udviklingen før Krigen, kan man særlig hæfte sig ved den stærke Produktionsforøgelse, der fandt Sted. Den viste sig først inden for Korndyrkningen, men efterfulgtes dog ret snart af en stærk Stigning i Husdyrproduktionen. Aarsagen til denne Udvikling skyldes de betydelige tekniske Fremskridt, der skete inden for Landbruget.

Denne stærke Produktionsudvidelse medførte en Nedgang i Landbefolkningen, idet den tilstrækkelige Mængde Landbrugs-

varer kunde fremstilles af en mindre Landbefolkning, og typisk for Aarene før Krigen var derfor Afgangen fra Land til By. Nu behøvede dette ikke at have voldt Vanskeligheder, hvis By-erhvervene kunde have beskæftiget denne afgaaende Landbefolkning, men Afgangen skabte som bekendt en permanent (strukturel) Arbejdsløshed i Byerne. Der er ingen Grund til at tro, at denne Udviklingstendens vil ophøre efter Krigen, og dette Forhold forklarer da ogsaa, hvorfor, som vi senere skal se, Interessen for fuld Beskæftigelse og en Hævning af Levedoden er saa stor, idet en Løsning af disse to Problemer samtidig løser Spørgsmaalet om Afsætningen af Landbrugsvarerne.

Som bekendt gik Størsteparten af vore Landbrugsprodukter før Krigen til England og Tyskland, nemlig henholdsvis $\frac{2}{3}$ og $\frac{1}{4}$. Det har derfor sin Interesse at se lidt nærmere paa de specielle Tendenser, der har gjort sig gældende i disse Lande.

I Tyskland gik man allerede i Slutningen af Tyverne og yderligere efter, at Nationalsocialismen kom til Magten i 1933 ind for en aktiv Støttepolitik til Forbedring af Landbrugets Økonomi, idet en saadan Politik var i Overensstemmelse med Nationalsocialismens Ideologi, der fremhæver Landbruget som Kærnen i Samfundets Erhvervsliv; dertil kommer, at man vel formentlig har regnet med Muligheden af en kommende Krig og ved at befæste Grundlaget for en øget Selvforsyning har villet gøre Tyskland mere uafhængigt af Tilførsler fra Udlandet.

Selvom denne Kurs var umiskendelig, og man derfor skulde kunne vente begyndende alvorlige Vanskeligheder for vor Landbrugseksport, bedømte dog en saa kyndig Mand som Statskonsulent A. P. Jacobsen vore Eksportmuligheder til Tyskland ret lyst, idet han i et Foredrag i 1937 fremhævede som sandsynligt, *at Tyskland ogsaa i Fremtiden og endda i stigende Grad vilde have Brug for Levnedsmidler fra Udlandet, dels fordi Befolkningen var tiltagende, dels fordi Landbrugsarealet næppe kunde forøges, og endelig fordi Forbruget af Landbrugsprodukter kunde forøges meget betydeligt.* Disse Synspunkter, som A. P. Jacobsen fremhævede før Krigen, videreføres til Dels, kan man sige, i de Betragtninger, som ligger til Grund for de saakaldte „Storrumsplaner“. Ser man paa disse Planer, saa-

ledes som de bl. a. er formuleret af Rigsøkonomiminister og Rigsbankspræsident Dr. *Funk*, vil jeg særlig hæfte mig ved den fjerde Grundsætning blandt de fem Grundsætninger for Efterkrigspolitikken, der blev opstillet i 1940. Det siges her: „Der skal gennemføres en Arbejdsdeling i Europa, saaledes at der produceres Maksimum af Forbrugsvarer og Raastoffer. De europæiske Folks Levestandard skal hæves, og hele Europa skal sikres mod mulige Blokadeforsøg fra Magter uden for Europa.“

Denne Programerklæring maa formentlig herefter kunne fortolkes derhen, at man for saa vidt angaar Landbrugseksporten til Tyskland efter Krigen (forudsat en tysk Sejr) ikke skulde kunne vente væsentlige Vanskeligheder. Det er dog et Spørgsmaal, om ikke en Tilknytning af det danske Landbrug til et fælleseuropæisk Storrum ud fra de af Dr. *Funk* skitserede Planer midlertidig maatte forudsætte en vis Indskrænkning af den hidtidige Driftsintensitet, saaledes at en Tendens i Retning af noget mere ekstensivt Landbrug (f. Eks. med større Græsarealer) maatte tilstræbes. Dette vilde medføre en noget mindre Eksport. Jeg er dog ikke blind for, at denne Tendens i Retning af ekstensiv Drift muligvis vilde ophøre under Forudsætning af en stærk Forøgelse af Levefoden, og at man atter vilde vende tilbage til en mere intensiv Drift.

Nu vilde denne Programerklæring naturligvis ingenlunde løse Problemet om vor Eksport til England. Ud fra specielle danske Synspunkter er dette Problem under alle Omstændigheder af største Vægt. Det er derfor nødvendigt at se paa, hvorledes Forholdene stiller sig med Hensyn til vore Muligheder for Afsætning til England.

Ogsaa her turde det være formaalstjenligt at erindre om Udviklingstendenserne i de sidste Aar før Krigen. Ved Ottawa-Aftalerne i 1932 brød som bekendt England med det hidtidige Frihandelssystem og gik ind for en Handelspolitik, hvor der blev taget særligt Hensyn til Moderlandet og Imperielandenes Landbrugsproduktion. Som bekendt gennemførtes for Smør en Told paa 15 sh pr. cwt, men denne paalagdes kun Smør fra ikke-britiske Lande. Ligeledes blev der truffet Aftale om Regulering af Importen af Kød og Bacon, dels for at støtte

den hjemlige Produktion, dels for at give Landene indenfor Imperiet en Fordel.

Den saaledes paabegyndte Selvforsyningspolitik fortsattes i den forløbne Periode, og saa sent som i 1938 blev denne Politik understreget paa en Imperie- Producent-Konference i Australien gennem følgende Resolution:

1. Ottawa-Overenskomstens Bestemmelser vedrørende de britiske Producenters Forret til det hjemlige Marked respekteres.
2. Eksporten af Landbrugsprodukter fra Dominions øges saa meget, som det er økonomisk forsvarligt.
3. En regelmæssig Tilførsel til det britiske Marked er nødvendig for at undgaa store Prissvingninger og Spekulation i Eksportvarerne.
4. Der etableres Producent-Komiteer (commodity councils), der ligesom den internationale Kødkomité træffer Afgørelse om det britiske Markeds Forsyning.
5. Producent-Komiteerne skal desuden indsamle Markedsoplysninger og undersøge Muligheden for at placere et eventuelt Overskud, som ikke kan finde fordelagtig Afsætning paa det britiske Marked.

Det var dog ikke saaledes, at man ikke indenfor visse Kredse og tilmed betydende Kredse saa Farerne ved en saadan ensidig Politik; saaledes udtalte Premierminister *Chamberlain* i Efteraaret 1938 følgende om disse Problemer: *Det er blevet sagt, at vi burde producere hele vort Behov af Fødevarer. Denne Opiattelse er efter min Mening ikke rigtig.* Selvom vi kunde producere vort Behov, vilde det blive et dyrt Eksperiment. Vi vilde ruinere de Lande inden- og udenfor Imperiet, hvis økonomiske Eksistens er afhængig af vort Marked. Købeevnen for vore industrielle Varer vilde gaa tilbage, og stigende Arbejdsløshed vilde blive Følgen."

Alligevel giver Statskonsulent *S. Sørensen* sikkert ganske godt Udtryk for, hvorledes Situationen bedømtes før Krigen gennem følgende Udtalelse i 1937: *„Selv om der er Grund til at være optimistisk med Hensyn til Samhandelen i Øjeblikket,*

vil det sikkert være klogt at regne med, at det økonomiske Samarbejde inden for Imperiet i Forbindelse med Bestræbelserne for at øge den indenlandske Landbrugsproduktion i det lange Løb vil medføre en mindre Handelsomsætning med fremmede Lande. Den eventyrlige Fremgang i Fødevarerimporten siden 80'erne i forrige Aarhundrede kan ikke ventes fortsat. Befolkningstilvæksten er standset, og de usikre internationale Forhold har skabt en Mentalitet i alle Samfundsklasser, som kræver — koste hvad det vil — at Produktionen af de nødvendige Fødevarer øges. Tiden vil vise, om Imperiepolitikken i Forbindelse med Landbrugsbeskyttelsen formaar at gøre Imperiet, og særlig Det Forenede Kongerige, mere uafhængigt af Samhandelen med den øvrige Verden."

Det er klart, at ved Afbrydelsen af Forbindelsen med England den 9. April 1940, blev den Udvikling, der, som foran omtalt, allerede kunde iagttages før Krigen, stærkt fremmet. Da dette Spørgsmaal har meget stor Betydning for vore fremtidige Afsætningsvilkaar, skal vi se lidt nærmere paa Produktionsforholdene under Krigen for henholdsvis Korn og de forædlede Landbrugsprodukter.

For Kornets Vedkommende viser det sig, at der under Krigen er sket en meget betydelig Stigning i Produktionen af Hvede, baade i U. S. A. og Kanada, og dette har medført en betydelig Lagerophobning. Saaledes viser Det internationale Landbrugsinstituts Beregninger over Hvedelagrene, at der i August 1943 skulde være Lagre svarende til den normale Import for 2 Aar. Med Erfaringerne i 30'erne in mente har man dog fra U. S. A.'s Side søgt at bremse Lagerophobningen og Produktionen ved at yde Præmier til de Landmænd, som tilbageholder Kornet paa Ejendommen, ligesom man ogsaa har opfordret til Opfodring. I Kanada har man for ligeledes at hemme Lagerophobningen nedsat Minimumsprisen for Hvede. I Modsætning hertil har man opmuntret til en Produktionsforøgelse i England, da man af Tonnagehensyn ikke importerer Korn, men forædlede Produkter. For flere Lande i Europa maa man formentlig regne med, at Krigsbegivenhederne gennemgaaende har medført et Fald i Kornproduktionen.

For den allerseneste Periode synes det dog, at der er sket en Ændring i Situationen. Saaledes kan det nævnes, at Kanadas Hvedehøst i 1943 kun blev det halve af, hvad den var Aaret i Forvejen, og i U. S. A. forventer man en Nedgang i Lagerbeholdningerne, fordi Hvede anvendes til Fremstilling af Sprit, der indgaar i Produktionen af syntetisk Gummi. Man kan dog langt fra tale om Knaphed paa Hvede, tværtimod — Lagrene er stadig store. Ligeledes kan det nævnes, at der i Argentina findes betydelige Reserver af Majs.

Paa den anden Side maa man se i Øjnene, at der efter Krigen vil komme et betydeligt Behov for Korn fra de krigshærgede Lande. Dette har bl. a. medført, at man fra engelsk Side har advaret mod en for stærk Produktionsbegrænsning. Naar man dog som anført alligevel er nervøs for Udviklingen, skyldes det særligt, at man efter Krigen godt kan komme ud for en yderligere Lagerophobning. Fastholder nemlig de oversøiske Lande deres Produktionsvolumen samtidig med, at man i Europa søger at komme tilbage til Førkrigniveauet for Korn dyrkningen, vil man kunne regne med, at Produktionen forøges, og Lagrene vokser; man vil da kunne komme ud for en lignende Krise som i 30'erne. Man er derfor klar over, at der gennem internationale Aftaler bør skabes en Overenskomst om Kornproduktionens Begrænsning. Det kan saaledes nævnes, at mellem Australien, Argentina, Kanada og U. S. A. samt Storbritannien er der i 1942 afsluttet en foreløbig Konvention, der efter Krigen forudsætter Kontrol med Produktionen af Hvede saavel i Eksport- som i Importlandene, og man tænker at fastsætte aarlige Maksimal- og Minimalpriser. Herigennem vil man altsaa søge at undgaa en Gentagelse af Udviklingen i Begyndelsen af 30'erne.

Det er dog ikke alene Kornproduktionen, der er forøget; ogsaa Produktionen af animalske Produkter er naturligvis steget i de oversøiske Lande, fordi det bl. a. af Tonnagehensyn er formaalstjenligt at eksportere de forædlede Produkter til England fremfor Kornvarerne. Det kan saaledes nævnes, at Svinebestanden i Kanada fra før Krigen til 1942 er steget med næsten 3 Mill. Stkr. Ogsaa i U. S. A. har der fundet en ret betydelig Stig-

ning Sted, idet man regner med, at Bestanden fra før Krigen er steget fra 50 Mill. Stkr. til mellem 60 og 70 Mill. Stkr. Iøvrigt er Produktionen ogsaa steget i England.

I Kanada er Eksporten da ogsaa steget betydeligt, fra 100 Mill. kg før Krigen til 300 Mill. kg. En Del af denne Stigning skyldes utvivlsomt Militærforsyningerne. Den mindre Høst i 1943 har dog medført, at Eksportmængden ikke har kunnet holdes, hvorfor Aftalerne for 1944 og 1945 gaar ud paa en Eksport paa 200 Mill. kg.

I U. S. A. er Eksporten ikke steget saa stærkt, da Forbruget har været meget stærkt stigende under Krigen.

For Smørrets Vedkommende ligger Forholdene anderledes, idet Produktionen er blevet begrænset under Krigen. Efter Krigen vil vi derfor nok møde de største Vanskeligheder med Hensyn til Afsætningen af Svineprodukter.

Den anførte Udvikling i Baconproduktionen kan naturligvis skabe Præcedens for, at den Imperiepolitik, der allerede var under Udvikling før Krigen, forstærkes efter Krigen.

Paa den anden Side kan man ikke vente, at den meget store Produktionsforøgelse af Svin, der er sket under Krigen, f. Eks. i Kanada, kan opretholdes efter Krigen. Engelske Røster advarer da ogsaa mod de Bestræbelser, der fra officiel Side i Kanada er i Gang for at omlægge den ensidige Hvedeproduktion til en generel Forædlingsproduktion. Man fremhæver nemlig, at saadan Omlægning af Produktionen vel er gennemførlig under de nuværende Forhold, da Udførselsbehovet for saadanne Produkter er usædvanligt stort, men paa den anden Side maa der ogsaa tænkes paa de hidtil væsentligste Forædlingslande, Danmark, Irland, Holland og Argentina. Disse Lande er for en stor Del afhængige af deres Eksport af de forædlede Landbrugsprodukter, og hvis Kanada for en væsentlig Del omlægger sin Produktion i den angivne Retning, vil Konkurrencen mellem de nævnte Lande i en Efterkrigstid medføre en ny Krise. Denne vil naturligvis ogsaa ramme England, der da ikke kan faa afsat sine Produkter.

Man ser, hvorledes Chamberlains Førkrigsstandpunkt allerede nu dukker op igen. Paa den anden Side synes det, at man har

Interesse i at opretholde den indenlandske (engelske) Produktion af animalske Varer. Den britiske Landbrugsminister *Hudson* har saaledes i en Tale (1944) omtalt det britiske Landbrugs 4-Aars Plan, der angiver Retningslinierne indtil Høsten 1947. Han fremhævede bl. a. følgende: „Da man regner med Mangel paa Fedtstof og Kød efter Krigen, synes det særlig vigtigt, at udvide og forbedre britisk Kvægbrug.“ — Nogen meget alvorlig Konkurrent kan det engelske Landbrug dog næppe blive; den engelske Landbefolkning udgør saaledes kun 7 pCt. af den samlede Befolkning.

Problemet om Overskudsproduktionen har dog mange Sider. Paa kortere Sigt maa man — uanset Krigenes Udfald — regne med, at Behovet for Levnedsmidler til de krigshærgede Lande maa blive meget overvældende, paa længere Sigt maa Behovet bero paa Købeevnen. Lykkes det efter Krigen at skabe fuld Beskæftigelse og derigennem opretholde den brede Befolknings Købeevne, vil Forbruget af forædlede Landbrugsvarer kunne forøges. Hvad angaar det første af de nævnte Problemer, drøftedes dette indgaaende paa en international Konference i Foråret 1944 i *Hot Spring* i U. S. A. Man var stærkt interesseret i Problemerne omkring Afhjælpning af Nøden i de krigsramte Lande og maaske mindre interesseret i, hvorledes det skal gaa, naar disse Lande forøger deres Produktion af Landbrugsvarer. Denne særlige Hjælp er som bekendt blevet organiseret gennem U N R R A (United Nations Relief and Rehabilitation Administration).

Under Forudsætning af en allieret Sejr er det Mening, at man gennem denne Organisation skal bringe Hjælp i Form af Levnedsmidler og andre Nødvendighedsvarer til de krigshærgede Lande. I den første Udformning af Programmet synes det, som om man ogsaa havde tænkt sig, at U N R R A skulde have beskæftiget sig med at skaffe Raavarer til en hurtig Genopbygning af Erhvervslivet, men det synes, som om dette Synspunkt efterhaanden er traadt noget i Baggrunden. Af Hensyn til de øjeblikkelige Behov gik man ind for en Udvidelse af Arealer med Afgrøder, der er egnet til direkte Konsum.

Man betragtede dog ogsaa Problemerne paa længere Sigt og fremhævede bl. a., at en Løsning af Beskæftigelsesspørgs-

maalet samtidig vilde løse mange af Landbrugets Vanskeligheder gennem den forøgede Købeevne, der herved skabes i den store Industriebefolkning. Som bl. a. Professor Myrdal har omtalt, er det nemlig en Kendsgerning, at Ernæringen i disse Klasser i mangfoldige Lande ogsaa før Krigen var utilstrækkelig. Og det har da ogsaa vist sig, at med Kanadas og U. S. A.s Afskaffelse af Arbejdsløsheden under Krigen, er Forbruget af animalske Levnedsmidler i disse Lande steget meget betydeligt.

Den Hovedindstilling, man havde ved Konferencen, var efter det anførte derfor langt fra ensidig landbrugsøkonomisk; tværtimod svarer den nærmest til de foran nævnte tyske Betragtninger om, at det gælder at forøge Levefoden, idet Afsætningen af Landbrugsvarer da ogsaa klares. Det maa dog betones, at det synes, som om de enkelte store Lande først og fremmest er interesseret i den „nationale“ Beskæftigelse, maaske mindre i at kooperere — samarbejde — paa dette Omraade.

Den Betydning, der maa tillægges en forøget Levefod, er ogsaa fornylig kommet til Orde her i Landet. Paa De samvirkende sjællandske Husmandsforeningers Sendemandsmøde i 1944 udtalte Statskonsulent Jacobsen om Afsætningen af Landbrugsprodukter, *„at dette Spørgsmaal slet ikke kunde besvares ud fra rent landbrugsmæssige Betragtninger, men kun i Forbindelse med den samlede Økonomi og den samlede Produktion, idet Afsætningen af Landbrugsvarer er betinget af Industriproduktionens Størrelse“*. Han tilføjede, *„at stort set bestaar Landbrugets Afsætning i, at Landbrugsprodukter udveksles med Industriprodukter, og naar blot Industrien holdes i fuld Gang og forbliver i fortsat Udvikling, baade inden for Landet og uden for Landets Grænser, skal der nok blive Afsætning for Landbrugsprodukter“*.

Inden jeg forlader disse hypotetiske Betragtninger, vil jeg endnu pege paa to Forhold, som kan komme til at influere paa vore Muligheder for Eksport til England efter Krigen.

Før Krigen udførte England kun Varer til den halve Værdi af Indførselen, medens Underskudet dækkedes af Kapitalindtægterne. Da Englands udestaaende Fordringer under Krigen er blevet anvendt til Indkøb af Krigsmateriel og andre For-

nødenheder, vil Englands Muligheder for at købe Levnedsmidler efter Krigen være væsentligt reduceret.

Yderligere kan peges paa den Udvikling, der sker i de oversøiske Lande, som ikke er inddraget i Krigen, altsaa væsentligst i de sydamerikanske Lande samt i saadanne krigsførende Lande som Indien og Sydafrika. Paa Grund af Industrieksportens Standsning fra Europa til de oversøiske Lande, ophober der sig i disse Lande uhyre Lagre af Raastoffer, der tidligere gik til Europa. Denne standsede Samhandel tvinger de oversøiske Lande til en Erhvervsomlægning, d. v. s. til Udvidelse af Industrien, hvilket betyder formindskede Importmuligheder for Industrivarer fra Europa efter Krigen. Forudsat at de oversøiske Lande kan konkurrere paa lige Fod med England efter Krigen, vil denne Udvikling kunne medføre, at Englands Industrieksport efter Krigen vil dale stærkt, og at Englands Betalingssevne vil blive nedsat. Paa den anden Side vil denne Industrialisering kunne forøge Lefvoden i de paagældende Lande og derigennem lette Afsætningsforholdene for de animalske Produkter.

De saaledes anførte, specielle engelske Problemer har medført Tendenser i Retning af et handelspolitisk Skisma mellem U. S. A. og England, som man bør mærke sig. I England er man tilbøjelig til at mene, at man efter Krigen atter maa gennemføre et System med tosidige Handelsaftaler, idet man maa tilpasse Importen efter Evnen til at betale, d. v. s. Eksportmulighederne. Man maa derfor efter Krigen atter vente Import- og Eksportkontrol, Kvotabestemmelser m. v.

I U. S. A. ser man anderledes paa Forholdene, belært af Erfaringerne fra før Krigen. I 30'erne gennemførte U. S. A. gennem en stærk Forøgelse af Toldsatserne en udpræget Isolationspolitik. Denne Politik maatte anses for lidet konsekvent for en udpræget Kreditornation. Det er i Erkendelse heraf, at U. S. A. er gaaet ind for et langt friere Handelssamkvem efter Krigen.

De handelspolitiske Principper, som efter amerikansk Mening skal være vejledende efter Krigen, er af tidligere Udenrigsminister *Cordell Hull* formuleret saaledes:

1. En yderliggaaende Nationalisme skal ikke paany faa Lov til at komme til Udtryk igennem Handelsrestriktioner.
2. Ingen maa stilles daarligere end andre i de internationale Handelsforbindelser, men Verdenshandelen skal fremmes og blomstre.
3. Alle Nationer skal paa lige Fod faa Adgang til Raastoffer.

Medens vi beskæftiger os med de amerikanske Forhold, maa det dog betones, at den Højkonjunktur, som er skabt i U. S. A. under Krigen, vil det givetvis være meget vanskeligt at opret-holde efter Krigen. U. S. A. vil antagelig efter Krigens Ophør faa en meget urolig økonomisk Udvikling. Der vil antagelig komme til at raade Knaphed paa visse Omraader og Overkapacitet paa andre Omraader, og Prisudviklingen vil sikkert blive usikker. Inden for visse Egne af U. S. A. vil der nok komme en ret betydelig Arbejdsløshed, og paa noget længere Sigt vil Mulighederne for Krise utvivlsomt være til Stede. Hvad specielt Landbrugsprodukterne angaar, kan man som allerede paapeget nok paa noget længere Sigt vente en forøget Pro-duktion, og dette vil medføre et Prisfald paa Landbrugsprodukterne, hvorved Landbrugernes Indtægter vil gaa ned. Dette vil virke ind paa Industrikonjunkturerne, og Tendenserne i Retning af Krise og Depression vil akkumuleres.

For at rekapitulere, hvad her er sagt, maa man uanset Kri-gens Udfald regne med, at to modgaaende Tendenser vil kunne paavirke vore Afsætningsmuligheder. Paa den ene Side (især hvis de allierede vinder Krigen) vil Imperiepolitikken — hvis den maatte sejre efter Krigen — og Englands økonomiske Svækkelse hemme vore Afsætningsmuligheder til England; paa den anden Side vil Bestræbelserne i Retning af frit Handels-samkvem, fuld Beskæftigelse og en Højnelse af Levefoden sti-mulere Landbrugsvarernes Afsætningsmuligheder. Hvis disse Bestræbelser nu skulde mislykkes og Depressionen sætte ind i U. S. A., vil dette i Forbindelse med Imperiepolitikken faa skæbnsvangre Følger for dansk Landbrug.

Hvilken af de anførte Tendenser, der bliver den stærkeste, er vanskeligt at afgøre. Jeg vil dog være mest tilbøjelig til at

tro, at Imperiepolitikken og de specielle engelske Vanskeligheder samt Mulighederne for en Depression i U. S. A. er stærkere end de mere generelle socialpolitiske Synspunkter, bl. a. Hævelse af Levefoden. — Vore Eksportmuligheder maa derfor ikke ses i alt for rosenrødt Skær. Som Overgangsfænomen vil Hjælpen til de krigshærgede Lande utvivlsomt betyde en Fordel for vor Afsætning af Landbrugsvarer, men man ved ikke, til hvilke Priser disse Varer tænkes afsat.

Efter saaledes at have søgt at vurdere Afsætningsmulighederne for vore Landbrugsvarer efter Krigen, rejser sig dernæst Spørgsmaalet: Til hvilke Priser kan Landbrugsvarerne tænkes afsat?

Med Hensyn til Prisudviklingen efter Krigen er den gængse Mening vel den, at den Del af Prisstigningen, der under Krigen skyldes Vareknapheden, efterhaanden vil forsvinde, medens den inflatoriske Del af Prisopgangen kun kan fjernes gennem Deflation. Der er dog nok antagelig ikke store Udsigter til, at Prisfaldet paa kortere Sigt vil blive særlig betydeligt, idet man gennem internationale Aftaler i nogen Grad vil søge at holde Varerne noget tilbage for derigennem at regulere Priserne. Paa Grund af Krigsforsikringernes Bortfald, en betydelig Nedsættelse af Fragterne og Vareknaphedens Ophør vil Priserne dog falde en Del. Hvad angaar Landbrugsvarernes Priser har man fra de store Landes Side betonet, at Kriteriet for Landbrugsvarernes Prisfastsættelse maa være, at Landmændene skal have rigtige og retfærdige Priser. Hvad man saa skal forstaa ved rigtige og retfærdige Priser maa til sin Tid vise sig.

Der er vist ogsaa Enighed om, at Prisfaldet udefra ikke maa lukkes ude; det skal tværtimod have Lov til at sætte igennem, idet man samtidig forudsætter, at man opretholder Arbejdernes Nominallønninger. Derigennem forøges Reallønnen, og følgelig stimuleres Købeevnen.

Grunden til, at vi ikke maa lukke Prisfaldet ude, er, som bl. a. fremhævet af Nationalbankdirektør *Bramsnæs*, „at vi af Hensyn til vort fremtidige Pris- og Omkostningsniveau maa lade Prisfaldstendenserne virke, saa vi kommer i Niveau med andre Lande.“

Naar man saaledes ønsker at komme i Niveau med andre

Lande, er det ikke mindst af Hensyn til vore Eksportmuligheder. Har vi et for højt Omkostningsniveau, vil vi faa Vanskeligheder med at afsætte vore Eksportvarer til lønnende Priser, og dette indebærer Muligheder for Arbejdsløshed. Nu kunde man naturligvis tænke sig, hvis Omkostningsniveauet var for højt, og saafremt man ikke ønsker en Forøgelse af Arbejdernes Realløn, at sænke den danske Valuta for derigennem at skaffe Eksporterhvervene tilstrækkelige Indtægter.

Jeg tror, at Nationalbankdirektøren fuldt ud har Ret, naar han betoner, at der sikkert efter Krigen gennem Aftaler med Landene vil sættes visse Grænser for Manipulering med Valutakurser, Eksportpræmier o. lign. En selvstændig dansk Valutapolitik er derfor antagelig ikke gennemførlig; de smaa Lande maa utvivlsomt følge Trop med de store. Medens man saaledes paa kortere Sigt maaske kan vente et moderat Prisfald, stiller Spørgsmaalet sig anderledes paa noget længere Sigt. Hvis der indtræder Depression i U. S. A., vil dette som allerede nævnt faa meget alvorlige Følger ikke alene for dansk Landbrug, men for det danske Samfund som Helhed. At sige noget om denne Udvikling paa længere Sigt maa man dog nok afholde sig fra paa nærværende Tidspunkt, men man kan dog henvisse til Udviklingen i Begyndelsen af 30'erne.

I en følgende Artikel skal jeg give en Redegørelse for de foran anførte Forholds Indflydelse paa Landbrugets Rentabilitet.
